

DEVIANT XULQ –ATVORLI BOLALAR PSIXOLOGIYASI

Axundjanova Saida Kadirovna

Toshkent viloyati Toshkent tumani 20-maktab amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Deviant hulq –atvorli bolalar psixologiyasi haqida tushunchalar berilgan, deviant hulqli bolalarning ozini tutishi, kelib chiqish sabablari keltirilgan. Maqolada har bir jamiyatga xos bo'ladigan, og'riqli masalalardan biri bo'lgan jamiyatda o'rnatilgan ijtimoiy me'yorlarga ayrim shaxslarning amal qilmasliklari, sotsiologiyada deviantlik deb ataluvchi hodisani yuzaga keltiruvchilar o'rganilgan. Shaxsning deviant xulqli yoki tarbiyali inson bo'lishiga sabab bo'luvchi ijtimoiy me'yor, qadriyat va ijtimoiy institutlar tushunchalari o'rganilib, ulardagi bog'liqlik va uning natijasida yuzaga keladigan xulq-atvor shakli tahlil qilingan.

Kalit so'zlar : Deviant xulq-atvor, Delinquent (lotin deliquensidan) shaklidagi deviant xatti-harakatlar – noqonuniy, nevrotik buzilishlar, deviant harakatlar kombinatsiyasi - antidisipliner, antisotsial, delinquent, autoagressiv; motivlar tuzilishi, jinoyatchi shaxs, "inqilobiy", ruhiy buzuqlik, axloqsiz xatti-harakatlar

KIRISH

Deviant xulq-atvorning ijtimoiy psixologiyasi. Deviant xulq-atvorning patologik shakllari. Qo'shadi shaxsning xususiyatlari — quyidagilardir:

Deviant (deviant - kech lat. Deviatio - og'ish) xulq - jamiyatda qabul qilingan huquqiy yoki axloqiy me'yorlarga zid bo'lgan harakatlar yoki individual harakatlar tizimi. Deviant xulq-atvorning asosiy turlariga quyidagilar kiradi: jinoyatchilik va jinoiy javobgarlikka tortilmaydigan (noqonuniy) axloqsiz xatti-harakatlar (muntazam ravishda ichkilikbozlik, pul to'plash, jinsiy aloqalar sohasidagi litsenziyalash va boshqalar). Qoida tariqasida, deviant xulq-atvorning ushbu turlari o'rtasida bog'liqlik mavjud bo'lib, u jinoyatlar sodir etilishidan oldin ko'pincha odam uchun odatlanib qolgan axloqsiz xatti-harakatlar sodir bo'lishidan iborat.

Deviant xulq-atvorga bag'ishlangan tadqiqotlarda uning motivlari, rivojlanish sabablari va shart-sharoitlari, oldini olish va ularni engib o'tish imkoniyatlarini o'rganishga muhim o'rin berilgan. Bunday xatti-harakatlarning kelib chiqishida huquqiy va axloqiy ongdagi nuqsonlar, shaxs ehtiyojlari mazmuni, xarakter xususiyatlari va emotsional-irodaviy soha ayniqsa katta rol o'ynaydi. Delinquent (lotin deliquensidan) shaklidagi deviant xatti-harakatlar - noqonuniy va avtosagressiv harakatlar patologik bo'lishi mumkin, bu shaxsiyat patologiyasining turli shakllari va shaxsiy javoban kelib chiqadi va patologik bo'lmagan, ya'ni. psixologik (Ambrumova). O'z-o'zidan deviant harakatlar ruhiy kasalliklarning majburiy belgisi va bundan tashqari, jiddiy ruhiy kasallik emas. Ular, asosan, shaxsiyatning ijtimoiy-psixologik og'ishlari, birinchi navbatda mikrososial-psixologik e'tiborsizlik, shuningdek, situatsion xarakterologik reaksiyalar (norozilik, rad etish, taqlid qilish, emansipatsiya va boshqalar) tufayli yuzaga keladi, ayrim hollarda o'spirinlarda deviant xatti-harakatlar bu yoki boshqa darajada shakllanish patologiyasi bilan bog'liq shaxsiyat va patologik situatsion (patokarakterologik) reaksiyalar bilan, va shuning uchun ruhiy patologiya namoyon bo'lishini anglatadi, ko'pincha chegara qo'yiladi.

Deviant xulq-atvorning patologik bo'lmagan shakllaridan farqlashning eng muhim mezonlari quyidagilardir (Kovalev):

- 1) ma'lum bir patokarakterologik sindromning mavjudligi, masalan, ta'sirchan qo'zg'aluvchanlikning kuchayishi, emotsional-irodali beqarorlik, isterik, epileptoid, gipertimik xarakter xususiyatlarining sindromi;
- 2) bola yoki o'spirin uchun asosiy bo'lgan mikrososial guruhlardan tashqarida deviant xatti-harakatlarning namoyon bo'lishi: oila, maktab sinflari, o'spirinlarning ma'lumotnoma guruhi;
- 3) deviant xulq-atvorning polimorfizmi, ya'ni bir xil o'spirinda boshqa tabiatdagi deviant harakatlar kombinatsiyasi - antidisipliner, antisotsial, delinquent, autoagressiv;
- 4) xulq-atvor buzilishlarining nevrotik buzilishlar bilan birikmasi - affektiv, somato-vegetativ, motorli;

5) buzilgan xatti-harakatlarning stereotiplarini tuzatish yo'nalishidagi deviant xatti-harakatlarning dinamikasi, ularning xarakter anomaliyalariga o'tish va shaxsning patologik o'zgarishiga moyil bo'lgan haydovchilar patologiyasi. Deviant xulq-atvorning klinik va fiziologik asoslari.

Bolalar va o'spirinlarda deviant xulq-atvorning patologik shakllari klinik jihatdan asosan patologik situatsion (patoxarakterologik) reaksiyalar, psixogen patologik shaxs shakllanishi, yangi paydo bo'ladigan psixopatiyalarning (yadro va organik) namoyon bo'lishi, shuningdek protsessual bo'lmagan (qoldiq-organik va somatogen) psixopatik holatlar bilan bog'liq

Bolalar va o'spirinlarda patoxarakterologik reaksiyalar ruhiy buzilishning maxsus shakli sifatida tasvirlangan. Patologik situatsion (patoxarakterologik) reaksiyalar - bu psixogen travmatik vaziyatlarda paydo bo'ladigan xatti-harakatlarning stereotipik og'ishlarida ("klişe" turida) namoyon bo'ladigan, tengdoshlarda bo'lishi mumkin bo'lgan xatti-harakatlar buzilishining ma'lum bir "tavanidan" oshib ketadigan psixogen shaxs reaksiyalari. , somato-vegetativ buzilishlar bilan birga keladi va ijtimoiy moslashuvning uzoq muddatli buzilishlariga olib keladi. Ushbu reaksiyalar "xarakterli" reaksiyalardan ajralib turadi - bolalar va o'spirinlarda patologik bo'lmagan xatti-harakatlar buzilishi, ular faqat ma'lum vaziyatlarda o'zini namoyon qiladi, shaxsning noto'g'ri sozlanishiga olib kelmaydi va somatovegetativ buzilishlar bilan birga bo'lmaydi. Patologik situatsion reaksiyalar ko'pincha psixologik reaksiyalar asosida asta-sekin rivojlanib boradi, ammo psixopatik xarakterli xususiyatlarga ega bo'lgan bolalar, o'spirinlarda, miya yarim qoldiq organik o'zgarishi, hatto minimal, shuningdek patologik davom etayotgan balog'atga etishish inqirozi bilan bu reaksiyalar darhol patologik sifatida paydo bo'lishi mumkin. Patoxarakterologik reaksiyalar, o'tkir ta'sirchanlikdan farqli o'laroq, uzoq muddatli buzilishlarga aylanadi - ular ko'p haftalar, oylar va hatto yillar davom etadi. Psixopatik rivojlanish patoxarakterologik reaksiyalardan boshlanadi (Kerbikovga ko'ra "marginal psixopatiyalar"). O'spirinlarda patoxarakterologik reaksiyalar, asosan, xatti-harakatlarning situatsion shartli patologik buzilishlari bilan namoyon bo'ladi:

huquqbuzarlik, uydan qochish, avara, erta alkogolizm va boshqa psixoaktiv moddalardan foydalanish, o'z joniga qasd qilish harakati, vaqtincha jinsiy og'ishlar. 16 yoshgacha bo'lgan huquqbuzar o'spirinlar orasida 71% alkogolizm, 54% uydan qochish; 10% jinsiy og'ishlarga, 8% o'z joniga qasd qilishga urinishlarga ega (Semke).

Deviant xulq-atvorning ijtimoiy-psixologik omillari. Jamiyatning psixologik xususiyatlari, hissiy mahrumlik, oila paydo bo'lishi, ish bilan bandlik, mas'uliyat, vaqt etishmasligi darajasining oshishi bilan odamlarning nisbatan ijtimoiy yakkalanishi va begonalashuvining kuchayishi uchun qulay bo'lgan ma'lumotlarning doimiy ravishda ko'payib borishi bilan tavsiflanadi, xulq-atvor buzilishining shakllanishiga yordam beradi. Bola yoki o'spirinning ijtimoiy va psixologik moslashuvi etarli bo'lmagan holatlar, ijtimoiy ma'qullangan xatti-harakat stereotiplarini asotsial qadriyatlarni interiorizatsiyasi bilan singdirish qiyin bo'lganda, asotsial munosabatlarning ta'siri antisosial xatti-harakatlarning muhim sharti bo'lib ko'rinadi (Chudnovskiy). Jamiyatdagi ijtimoiy taranglik ruhiy buzilishlar va deviant xulq-atvorning ijtimoiy xavfli shakllari (alkogolizm, giyohvandlik, o'z joniga qasd qilish, jinoyatchilik) ning intensiv paydo bo'lishi uchun sharoit yaratadi; ammo, ruhiy kasalliklar va deviant xulq-atvorning ko'payishi, o'z navbatida, aholida ijtimoiy keskinlikni kuchaytiradi. Ijtimoiy omillarning ruhiy salomatlikka patogen ta'sirini o'rganayotganda ularni ikki guruhga ajratish kerak: makrososyal va mikrososial. Birinchilari to'g'ridan-to'g'ri jamiyatning ijtimoiy tizimi, ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy tuzilishi bilan shartlanadi. Ikkinchisi odamlar turli xil sohalarida (mehnat, dam olish, kundalik hayot) ijtimoiy hayotning o'ziga xos yo'nalishlarini aks ettiradi. Oiladagi va mikro ishchi guruhdagi psixologik muammolar hanuzgacha makrososyal sharoit prizmasidan sinib chiqqan ruhiy salomatlik kasalliklarini rivojlanishining asosiy sabablaridan biri hisoblanadi (Dmitrieva, Polozhy).

Deviant xulq-atvorning psixologik omillari orasida to'rtta asosiy funktsiyani bajaradigan motivatsiya muhim rol o'ynaydi: aks ettiruvchi, rag'batlantiruvchi, tartibga soluvchi va nazorat qiluvchi. Qoidabuzarlik va jinoiy

xatti-harakatlar huquqbuzarlarning axloqiy va huquqiy talablarini yaxshi bilmaslik bilan emas, balki ularni rag'batlantirishning kriminogen deformatsiyalari bilan juda bog'liqdir. Potentsial huquqbuzar shaxsining motivlari tizimini shakllantirish va ularni muayyan hayotiy vaziyatda amalga oshirish asosan aks ettiruvchi funktsiyani bajaradi; motivning paydo bo'lishi va xulq-atvor maqsadini shakllantirish - rag'batlantirish; maqsadga erishish yo'llarini tanlash, yuzaga kelishi mumkin bo'lgan oqibatlarni bashorat qilish va huquqbuzarlik to'g'risida qaror qabul qilish - tartibga solish; harakatlarni boshqarish va tuzatish, sodir bo'lgan oqibatlarni tahlil qilish, tavba qilish yoki himoya motivini ishlab chiqish - nazorat qilish (Kudryavtsev). Motivlar tuzilishi, ularning vositachilik xususiyati va qurilish ierarxiyasi (Guldan) buzilishi to'g'risidagi ma'lumotlarga asoslanib, u psixopatik shaxslarda noqonuniy harakatlar uchun motivlarni shakllantirishning ikkita asosiy mexanizmini aniqladi: ehtiyojlar vositachiligini buzish va ularning ob'ektivligini buzish. Ehtiyojlar vositachiligining buzilishi - bu odamlarda har qanday omillar (masalan, ta'sirchan qo'zg'alish) ta'sirida ehtiyojlarni amalga oshirishning ijtimoiy jihatdan aniqlangan shakllanishi yoki yo'q qilinishidir. Ehtiyojni anglashning sub'ektiv imkoniyati va ongli ravishda qabul qilingan niyat, maqsad, vaziyatni baholash, o'tgan tajriba, kelajakdagi voqealar bashorati, o'zini o'zi qadrlashning tartibga solish funktsiyasi, ijtimoiy me'yorlar va boshqalar o'rtasidagi bog'liqlik buzilgan. Faoliyatning umumiy tarkibidagi bo'g'inlar soni kamayadi, bu esa paydo bo'layotgan impulslarning bevosita amalga oshirilishiga olib keladi. Ehtiyojlar disklar xarakterini oladi. Ushbu mexanizm yordamida noqonuniy harakatlarning affektogen va situatsion-impulsiv motivlari shakllanadi. Affektogen motivlar shundan iboratki, xulq-atvorning bevosita motivi shikast etkazuvchi tajribalar manbasini darhol yo'q qilishga intilishdir. Nizoni oqilona hal etishning ob'ektiv yoki sub'ektiv imkonsizligi bilan bog'liq holda paydo bo'lgan hissiy hayajon xatti-harakatlarning nazorati va vositachiligining asosiy turlarini yo'q qiladi, buzg'unchi, zo'ravonlik harakatlariga taqiqni olib tashlaydi va ularni rag'batlantiradi. Psixopatik odamlarda, ruhan sog'lom odamlarga nisbatan, affektiv ta'sirning va "shartli" psixogeniyalarning tarqalishining past "chegarasi" mavjud. Vaziyatli-

impulsiv motivlarda haqiqiy ehtiyoj "eng yaqin ob'ekt" tomonidan mavjud me'yorlar, o'tmish tajribasi, o'ziga xos vaziyat va o'z harakatlarining mumkin bo'lgan oqibatlarini hisobga olmagan holda qondiriladi. Shu bilan birga, agar "irodaviy" jinoiy harakatlarda ijtimoiy va huquqiy normalar sub'ektning ongida u yoki bu tarzda engib chiqilsa, impulsiv xatti-harakatlar bilan ular xatti-harakatlarga vositachilik qiluvchi omil sifatida umuman aktuallashtirilmaydi. Ehtiyoj ob'ekti shakllanishining buzilishi bilan bog'liq motivlarga psixopatik o'zini o'zi anglash motivlari, surrogatlar va noqonuniy harakatlarning taklif (taklif qilingan) motivlari kiradi. Ularga xos bo'lgan narsa - bu sub'ektning haqiqiy ehtiyojlaridan ajralib qolgan va ularni amalga oshirish jarayonida uning ijtimoiy buzilishlariga olib keladigan motivlarni shakllantirishdir. Shaxsiy kelishmovchilikning u yoki bu xususiyati barqaror motivatsion qiymatga ega bo'ladigan psixopatik o'z-o'zini realizatsiya qilish motivlari tashqi sharoit va sub'ektning haqiqiy ehtiyojlaridan qat'i nazar ma'lum darajada amalga oshirilgan stereotipik, qat'iy "shaxs senariylari" ni amalga oshirishga olib keladi. Surrogat motivlarining shakllanishi ob'ektiv, psixopatik shaxslarda esa, ko'pincha ehtiyojlarni etarli darajada ob'ektivlashtirishning sub'ektiv imkonsizligi bilan bog'liq. Ularning amalga oshirilishi ehtiyojni qondirishga olib kelmaydi, balki faqat ushbu ehtiyoj bilan bog'liq bo'lgan kuchlanishning vaqtincha bo'shatilishiga olib keladi. Sub'ektning ehtiyojlariga nisbatan tavsiya etuvchi motivlar tashqi, qarzli xarakterga ega bo'lib, ularning mazmuni shaxsning o'ziga xos munosabati, qiymat yo'nalishlariga to'g'ridan-to'g'ri qarama-qarshi bo'lishi mumkin (Guldan). Deviant xatti-harakatlarni tushunish va bashorat qilish uchun disfunktsional bola yoki o'spirinning shaxsini, uning ijtimoiy-psixologik va psixologik xususiyatlarini o'rganish katta ahamiyatga ega, masalan: o'z sub'ektiv ahamiyatli qadriyatlari va maqsadlariga ustunlik bilan va haqiqat talablarini, boshqalarning manfaatlarini kam baholagan egosentrizm; psixologik noqulaylikka toqat qilmaslik; umuman o'zlarining hissiy reaksiyalari va xatti-harakatlarini boshqarish darajasi etarli emas; impulsivlik, kognitiv ishlov berishni chetlab o'tadigan haqiqiy impulslar bevosita xatti-harakatlarda amalga oshirilganda; boshqalarning azoblanishiga

nisbatan sezgirlikning pasayishini aks ettiradigan, hamdardlikning past darajasi, axloqiy, axloqiy va huquqiy me'yorlarning ichki darajasining etarli emasligi, xulq-atvorni tartibga soluvchi asotsial me'yorlarning ichki holati.

Jinoyatchi shaxsining o'ziga xos xususiyatlarining to'plami deviant xulq-atvorli shaxslarni o'rganishda, ushbu shaxslarning mumkin bo'lgan jinoyatlarining bashorat qilish va oldini olishda ilmiy-amaliy qo'llanma bo'lib xizmat qilishi mumkin (Kudryavtsev, Antonyan). Shaxsiyatni o'rganish bu holda uning ehtiyojlari va qiziqishlari, qadriyat yo'nalishlari, shaxsning ijtimoiylashuvi darajasi va sifati, uning muayyan holatlarga bo'lgan munosabati xususiyatlari, boshqa harakatlarda amalga oshirilgan motivlar, umuman olganda shaxsning tipologik psixologik xususiyatlari to'g'risida ma'lumot olishni o'z ichiga oladi. Tahlil jarayonida quyidagi savol tug'ilishi kerak: vaziyatning qaysi elementlari yoki umuman olganda va motivatsiya jarayonining ba'zi elementlari (bosqichlari), motivlarning shakllanishiga, ularning raqobatbardoshligi, ierarxiyasi va boshqalarga qanday ta'sir ko'rsatgan. ular uchun etarli bo'lganligi sababli ba'zi holatlarga qarab tortishadi, ya'ni. uning ichki tuzilishiga mos keladi.

Xulq-atvorning ijtimoiy normalariga zamonaviy jamiyatning barcha a'zolari rioya qilishi kerak. Ba'zida ba'zi odamlar qabul qilingan qoidalar va me'yorlarga zid bo'lgan deviant yoki deviant xulq-atvorni namoyish qilib, belgilangan doiradan chiqib ketish odatiy holdir. Bunday xatti-harakatlarning alomatlari bo'lgan odamning belgilarini bilish va buni qanday qilib tuzatish mumkinligini tushunish foydalidir. Deviant xulq - bu nima? Aksariyat odamlarning tushunchasiga mos kelmaydigan xatti-harakatlar deviant deb ataladi. Chalg'ituvchi xatti-harakatlar o'rtacha fuqaroning odatdagi harakatlarini o'z ichiga olmaydi, chunki ular oddiy fuqarolar tomonidan tushunmovchilik, hayrat, hayrat, qo'rquv, adovatni keltirib chiqarmaydi. Deviant xatti-harakatlar ikki turga bo'linadi, shuning uchun ijobiy va salbiy deviant xatti-harakatlarni ajrating. Ijobiy, giperaktivlik, daho bilan chegaradosh iste'dod, vazminlik - qonun xatiga zid bo'lmagan harakatlar. Deviant xulqning salbiy turlari:

Belgilangan yashash joyisiz yashash, ko'chalarda tilanchilik, voyaga

etmagan bolalar va o'spirinlar haqida gap ketganda uysiz qolish. Hayvonlar va odamlarga nisbatan shafqatsizlik, bu qonun ustuvorligida, lekin boshqalarning tashvishi va qo'rquviga sabab bo'ladi. Yomon odatlarga moyillik - alkogol, giyohvand moddalar. Bu shuningdek, kompyuter va qimor o'yinlariga, fohishalikka, o'g'rilikka va qonunga muvofiq turli darajadagi javobgarlik uchun javobgarlikka tortishni o'z ichiga oladi. Sotsiologiyada deviant xatti-harakatlar:

Deviant xulq-atvor belgilarining paydo bo'lishi insonning ijtimoiy muhitiga ta'sir qiladi. Sotsiologiyada deviant xatti-harakatlar shuni ko'rsatadiki, jamiyatda qabul qilingan xulq-atvor me'yorlari yordamida hamma narsani tartibga solish har doim ham mumkin emas. Maqsad va imkoniyatlar o'rtasidagi nomutanosiblikdan, odamlar natijaga erishish uchun boshqa vositalardan, masalan, noqonuniy usullardan foydalanishadi. Deviant xulq-atvorning yana bir varianti - qo'zg'olonchilar, inqilobchilar, terrorchilarga xos bo'lgan, belgilangan poydevorga qarshi chiqadigan ijtimoiy og'ish.

Deviant xulq-atvor belgilari : qoidalardan tashqariga chiqadigan nostandart xatti-harakatlar yoshlik maksimalizmini tavsiflaydi. Bolalar uchun o'sish davrida tanada yuzaga keladigan gormonal portlashni to'xtatish qiyin. Ko'pincha ba'zi o'spirinlarning tanlovi kattalar tomonidan belgilangan qoidalarga to'liq zid keladi. Ko'pincha bu ham jismoniy, ham aqliy muammolarga olib keladi. Qiyin o'smirlik davrida, deviant xatti-harakatlarning tipik namoyishlari bu: Voyaga etganlarni hukm qiling, o'smirni va uning atrofidagi odamlarni zararlantirish va oilangiz bilan tez-tez mojarolarga sabab bo'ling, maktabdagi ish faoliyatini kamaytirishga yordam bering, ular fobiya va turli xil qo'rquvlarni rivojlantirishi mumkin, o'zingizga bo'lgan ishonchni pasaytiring va komplekslarga sabab bo'ling. Deviant xulqning sabablari : Deviant harakatlarning namoyon bo'lishiga yordam beradigan turtki nima ekanligini tushunish kerak. Ota-onalar va bolalar o'rtasidagi munosabatlardagi muammolar deviant xatti-harakatlarning sababiga aylanadi. Shunga o'xshash belgilar to'liq bo'lmagan oilalarda tarbiyalangan bolalarga xosdir. Ba'zida bitta ota-onaning g'amxo'rliqi va nazorati etarli emas. Hamma oilalar ham

o'z xohishlaridan kam emas. Ota-onalardan birining o'limi, ajralishlar - kattalar uchun bolalarning ruhiy holati haqida o'ylash uchun imkoniyat. Har xil muammolar deviant xatti-harakatlarning sababiga aylanadi, bunga misol ota-onalarga ma'lum: Bolaning turli xil qo'rquvlari va komplekslari, ular kattalarga aytishga xijolat bo'lishadi, ota-onalar tomonidan nazoratning yo'qligi, har qanday harakatlar uchun o'zlarining jazosizligini tushunish, agressiya, tirnash xususiyati, dunyoni salbiy qabul qilish, o'z-o'zidan engish qiyin bo'lgan ruhiy kasalliklar.

G'ayritabiiy xatti-harakatlar nima ekanligini tushunish oson emas. Har bir alohida jamiyatda muayyan qoidalar, normalar va buyruqlar mavjud. Masalan, Meksikaning jinoiy hududlari uchun maqbul bo'lgan narsa dunyoning madaniy poytaxtlarida axloqsiz bo'lib tuyuladi. Deviant xatti-harakatlarning ko'p turlari mavjud, ularning barchasi bir nechta guruhlariga bo'linadi: qo'shadi, jinoyatchidir, axloqsiz, o'z joniga qasd qiladi. Deviant xatti-harakatlarning har bir shakli batafsil ko'rib chiqilishi kerak.

Haqiqatdan voz kechish, yomon odamlar, SHlar yo'q bo'lgan o'zingizning kashf etgan dunyongizga sho'ng'ish, hamma narsa sodda va tushunarli - bunga deviant qo'shadi. Kontsepsiya "yomon odat" degan ma'noni anglatuvchi inglizcha "qo'shadi" so'zidan kelib chiqqan. Giyohvandlikka qaratilgan deviant xatti-harakatlar turlari har xil bo'lishi mumkin - engil shakldan og'ir shaklgacha. Ushbu og'ish quyidagi salbiy harakatlar bilan ifodalanadi: alkogol, giyohvand moddalar, tamaki mahsulotlariga qaramlik; qimor va kompyuter o'yinlariga qiziqish; fohishalik. Qonunni buzadigan harakatlar, ataylab qilingan deviant xatti-harakatlar deb ataladi va ular o'qituvchilar, sotsiologlar va sud ekspertlari tomonidan nazorat qilinadi. Uch turi mavjud:

Zaif - og'ir jazoga olib kelmaydigan mayda huquqbuzarliklar, masalan, bezorilik, jamoat joylarida suiste'mol qilish, alkogol ichimliklarni ko'p ichish. O'rtacha - Mehnat to'g'risidagi qonunlarning intizomiy buzilishi, masalan, ishdan kechikib qolish, ish vaqtida mast bo'lganda paydo bo'lish.

Og'ir - qonunni jiddiy buzadigan va javobgarlikka olib keladigan harakatlar, masalan fohishalik, giyohvandlik vositalarini sotish, o'g'irlik, jinsiy

zo'ravonlik.

Axloq nima ekanligini aniqlash qiyin. Deviant axloqsiz xatti-harakatlar jamiyat madaniyati va an'alariga bog'liq. Shunday qilib, agar ba'zi mamlakatlarda xoinlik sudlangan xatti-harakatlar deb hisoblansa, masalan, Yaponiyada bunga tushunarli munosabatda bo'lish kerak. Ushbu mamlakatda erkaklar ko'ngil ochish bo'yicha geishas instituti yuqori darajada rivojlangan. Rossiyada shunga o'xshash hodisa fohishalik deb ataladi va qonun bilan jazolanadi. Shuning uchun deviant xulq turlarini axloqiy me'yorlarga tayanib, ma'lum bir mamlakat va millat nuqtai nazaridan ko'rib chiqish kerak.

Yosh avlod orasida o'z joniga qasd qilish kam uchraydi. O'z sog'lig'iga zarar etkazishga qaratilgan harakatlar o'spirinning o'z joniga qasd qilgan deviant xatti-harakati bilan bog'liq. Uning ba'zi turlari namoyishga, achinish tuyg'usini uyg'otishga, odamga e'tibor berishga qaratilgan. Shunday bo'lsa-da, bunday harakatlar ba'zan kuchli hissiy shok yoki travma natijasida ta'sirlangan holatda qilinadi. Ba'zida o'z joniga qasd qilish harakati tabiatda hisoblab chiqiladi va boshqalarga qaraganda ko'pincha maqsadga erishadi.

Psixologiyada buzuvchi xatti-harakatlar ommaviy xarakterga ega bo'ladi, bu zamonaviy hayotning haqiqiy ofati. Uning oqibatlarini eng oddiy, jamiyat tomonidan qoralanishdan tortib, hayotdan mahrum bo'lishgacha bo'lishi mumkin. Bularning barchasi deviant xulq-atvor turiga, odamning normal hayotga qaytishga qodirligi va xohishiga bog'liq. Deviant xulq-atvorning eng ko'p uchraydigan oqibatlariga insonning shaxsiyati va sog'lig'ining buzilishi kiradi. Bu turmush tarzini tanlagan kishining qarindoshlari, shuningdek do'stlari va hamkasblari bundan aziyat chekmoqda.

Faqat ijobiy harakatlar o'smirlardagi buzuvchi xatti-harakatlarning o'zgarishiga va oldini olishga yordam beradi. Bunday tuzatish shakllariga quyidagilar kiradi: Kundalik hayot uchun qulay muhit yaratish, xabarot mazmuni - deviant va to'g'ri xulq-atvor o'rtasidagi chegarani qanday aniqlash kerakligini tushuntiradigan ma'ruzalar, munozaralar, darslar, "qarama-qarshi" terapiya - bu odam odatdagi hayotda hech qachon qaror qilmaydigan harakat, masalan, parashyut qilish yoki

o'zini ijodda ifoda etish. Jamiyatning axloqiy me'yorlaridan chetga chiqmaydigan ifoda usullarini rivojlantirish, yosh avlod o'rtasida deviant xulq-atvorning rivojlanishi va jamiyatdagi jinoyatchilik hodisalarining o'sishi o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri bog'liqlik mavjud. Noqonuniy xatti-harakatlar qilish istagi bolalar va o'spirinlarning deviant xatti-harakatlari rivojlanishi bilan ortib bormoqda. Shuning uchun profilaktika ishlari barcha ta'lim muassasalarida hamma joyda joriy etilishi kerak. Ularning maqsadi o'spirinlarni har bir harakat javobgar bo'lishi kerakligini o'rgatishdir. Bolalar bilan profilaktik ishlarning turli shakllari mavjud:

Professional psixologlar ishtirokidagi o'yinlar va treninglar, unda kattalarning vazifasi bolaning o'z shaxsiga to'g'ri munosabatini shakllantirishdir. Deviant xulq-atvor mavzusida darslar va ma'ruzalar, o'spirinlarga nima uchun Konstitutsiya buzilishi mumkin emasligi va u nimaga tahdid solishini tushuntirish. Deviant xatti-harakatlarning oldini olish uchun bir nechta sinflar seriyasini o'z ichiga olgan dasturlar.

Zamonaviy dunyoda deviant xatti-harakatlar muammosi ayniqsa keskin. Iqtisodiy tengsizlik, ommaviy globallashuv, axborotdan erkin foydalanish, demokratiyaning rivojlanishi, shuningdek, ijtimoiy hodisalar ko'pincha o'smirlar muhitida salbiy reaksiyalarni keltirib chiqaradi. Yoshlar adolatsizlikka qarshi isyon ko'taradilar, axloqiy me'yorlarni o'rnatdilar yoki o'rnatdilar. Ko'pincha bu norozilik nafaqat yosh "inqilobiy" ga, balki butun jamiyatga zarar keltiradigan o'ta xavfli shakllarga aylanadi.

XULOSA

Bundan tashqari, bolalarni spirtli ichimliklarni iste'mol qilishga ko'ndirish jinoyat deb hisoblanadi, bu ma'muriy va jinoiy qonun moddalari bilan jazolanadi. Giyohvandlik normadan yana bir og'ishdir. Bu aqliy va jismoniy funktsiyalarning chuqur va qaytarib bo'lmaydigan kasalliklarini keltirib chiqaradigan ahmoqona ongli moddalarni muntazam ravishda ishlatishni nazarda tutadi. Jamiyat tomonidan e'tiborsizlik tufayli o'spirin tabletka, ukol va kukunlarga moyil bo'ladi. Ko'pincha giyohvand moddalar yordamida voyaga yetmaganlar o'zlarini ifoda etishadi yoki

qiziquvchanligini yo'qotishadi.

Giyohvandlik ko'pincha o'spirinni noqonuniy ravishda kosani sotib olish uchun pul yig'ish uchun jinoiy yo'ldan borishga undaydi. Bunday zanjirli bolalar maxsus muassasalarda davolanishi kerak. Giyohvand moddalarni o'z-o'zidan berish ko'pincha imkonsizdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI :

- 1.Radugin A.A., Radugin K.A. Sotsiologiya. Ma'ruzalar kursi. - M.: Markaz, 1997 yil.
- 2.Smelser N. Sotsiologiya. - M .: Feniks, 1994 yil.
- 3.Toshchenko J.T. Sotsiologiya. - M .: Prometey, 1994 yil.
- 4.Frolov S.S. Sotsiologiya. - M .: Timsollar, 1996 yil.
- 5.Moskva davlat ijtimoiy universiteti. Bolalar va o'smirlarning deviant xatti-harakatlari: muammolar va echimlar // Moskva shahar ilmiy-amaliy konferentsiyasi materiallari. - M.: Uyushma, 1996 yil.
- 6.Turayev.A (2020 yil) –Deviant xalq- atvorva yoshlar psihologiyasi
- 7.Toshchenko J.T. Sotsiologiya. - M .: Prometey, 1994 yil.
- 8.Frolov S.S. Sotsiologiya. - M .: Timsollar, 1996 yil.